

Op blote voeten

(Inspiratieavond 31 augustus 2021

Joriskerk Amersfoort)

Met het oog op een nieuw seizoen, en met als doel om je te bemoedigen als predikant of kerkelijk werker, deel ik graag wat gedachten uit het boek dat hopelijk dit najaar afkomt. De *werktitel* is 'Op blote voeten: Preken voor tijdgenoten'. Ik zal vanavond die titel uitleggen aan de hand van vier begrippen uit het boek.

[Duizelingwekkende jaren]

We komen vanavond bij elkaar, als collega's en broeders en zusters, omdat wij aanvoelen dat er veel op ons afkomt. Philip Blom, de Duitse historicus, schreef een boek met de titel 'The Vertigo Years' (vertaald als 'De duizelingwekkende jaren'). Dat boek gaat over het begin van de 20e eeuw, waarin zoveel veranderingen gebeurden in korte tijd, op het vlak van technologie, industrie, politiek, internationale verhoudingen, tijdgeest, communicatie-middelen, en hij beschrijft hoe dat doorwerkte in samenlevingen, in arbeid, in familieverhoudingen, in de tijdgeest.

Ik vermoed dat wij ook in turbulente tijden leven, duizelingwekkende jaren, en dat dat doorwerkt in ons mensen, in onrust, in polarisatie, in onzekerheid, in stemmingen, in mentaal van hot naar her gesleept worden. Het leven dendert door, met een enorme snelheid. Het is een spannende tijd, een boeiende tijd, maar ook een riskante tijd.

In die wereld zijn wij predikant. Je moet bijna elke zondag preken. Je probeert in je eigen context, in je gebeden, in je woorden, in je aanwezigheid, daarin predikant te zijn. Je hebt daarnaast ook je eigen leven, je drukte, je zorgen, je gezin, je roeping. Het kost tijd om al die dingen te verwerken, om enige grip te hebben op wat er allemaal gaande is. En corona speelt daarin een bepaalde rol. Het intensificeert de dingen, het ontregelt, het maakt vaak moe. We zijn bij elkaar om ons te bezinnen, om dat samen te dragen, om vriendschap en moed te delen, en misschien ook ideeën op te doen.

Het boek dat we aan het schrijven zijn wil nadrukkelijk niet de pretentie hebben dat je met deze gedachten/methode 'het tij kunt keren', een soort homiletische succesformule. Daar geloven we niet in. Het verlangen is veel meer om opnieuw te begrijpen en te belichamen wat het betekent om werkelijk en gewoonweg predikant te zijn, om trouw te zijn, om al de dimensies van het predikantschap opnieuw zo te beseffen, en te waarderen, en vorm te geven dat je weet wat je aan het doen bent, en waarom, en wat de waarde daarvan is. We hebben daarom ook eerst 20 predikanten uitgebreid geïnterviewd, om op een inductieve manier dicht bij de ziel van het predikantschap te blijven en bij de concrete ervaring van collega's. Daarnaast is het boek ook een vrucht van 20 jaar Areopagus: trainingen, ervaringen, leermomenten. En vanuit dit boek hopen we de komende jaren trainingen te geven, en tafels, met elkaar iets op te bouwen.

[Op blote voeten (1): de participant/priester in de prediker]

Op blote voeten is een term die ik las bij Thomas Halik. Voor hem is dat de houding waarmee hij zijn Tsjechische tijdgenoten wil benaderen. Juist ook die tijdgenoten die vervreemd zijn van de kerk. Het is een houding van respect, gelijkwaardigheid, en ongewapend-zijn. Het eerste begrip dat ik daarom wil accentueren is respect en nieuwsgierigheid. Een predikant is in gesprek met mensen, met onzettend veel mensen. Een predikant luistert. Hij of zij doet de ervaring op dat mensen altijd ook weer anders zijn dan je dacht, dat er verborgen dimensies in mensen zitten, heel andere kanten dan ze laten zien. In een tijd van polarisatie en van makkelijke meningen over anderen, gaat een predikant voor in een attitude van openheid. Zo snel worden mensen weggezet zonder dat er gesprek is, ontmoeting, doorvragen. Een predikant leert om de woede van een ander, of de schreeuwerigheid, of juist de bevlogenheid, of de afwezigheid, om daar op door te vragen, en het verhaal erachter te leren kennen. Vertel, wat maakt jou boos, bang?

Het is bijna een fenomenologische grondhouding: je oordeel opschorten, waarnemen, reflecteren, begrijpen, woorden geven. Wat is het een verademing als in onze tijd predikanten breed in de haarvaten van de gemeente en van het dorp of je stad zitten. Ik denk vaak: daar ligt een basis van het gezag dat je kunt ontwikkelen, van 'iets te zeggen hebben'. Dat begint bij luisteren, nieuwsgierigheid, de ander recht doen, mensen zien dat je niet kijkt naar status, dat je juist je weg weet te vinden naar allerlei mensen. En: dat geeft ook werkelijk verrassingen. Er zitten soms zoveel verhalen waarom mensen afhaken, waarom mensen verandering willen of waarom juist niet. Daarom is de dialoog de grondvorm van prediking, niet alleen retorisch en communicatief, maar ook pneumatologisch. God voert met ieder mens een gesprek, zei J.H.Bavinck, en wat geeft het een theologische kracht om van daaruit met ieder mens die op jouw weg komt, in gesprek te komen. Maar ook homiletisch gezien is het vruchtbaar: je doet in die ontmoetingen taal op, mensenkennis, liefde, je absorbeert iets van andere mensen en dat neem je mee in je preekvoorbereidingsproces. Soms denk ik: dit is ook een systeemvraag. Moeten we niet in het takenpakket van een predikant structureel tijd maken, om dit soort gesprekken te voeren. Niet alleen crisispastoraat, maar juist ook bij allerlei andere mensen over de drempel komen, contact leggen, iets proeven van hun leven en hun geloof. Praten en preken, is dat het niet. Misschien iets om te overwegen: Onder welke mensen begeef je je vaak, met welke mensen mis je eigenlijk het directe contact, hoe kun je dat organiseren?

Op blote voeten is dus een term die ik las bij Thomas Halik. Voor hem is dat de houding waarmee hij zijn Tsjechische tijdgenoten wil benaderen. Juist ook die tijdgenoten die vervreemd zijn van de kerk. Het is een houding van openheid. Vanuit die houding komt Halik tot een typering van de Tsjechische mens als een Zacheus, die op een afstand, een beetje verlegen en ook op zijn hoede, maar toch op een bepaalde manier betrokken is. Wat ik zo mooi vind is dat hij tot een typering komt van zijn tijdgenoten waarin liefde zit, en congenialiteit: ik begrijp heel goed waarom je ook afstand houdt van de kerk, en je vragen zijn terecht. Maar het is ook een typering waarin hoop zit, misschien kunnen we toch in contact komen. Hoe mooi is het als jij in Bijbelse figuren typering kunt vinden

die passen bij de mens waar jij mee leeft, waarin iets dorklinkt van de dorpscultuur, van jongeren, van veertigers, van ouderen.

Ik weet heel goed dat dit eigenlijk heel veel vraagt. Geestelijk vooral: openheid, ruimte, je oordeel opschorten, moeite doen om iemand te begrijpen. Het is een diepe priesterlijke eigenheid van predikantschap. Het is een vorm van bestaan die eigensoortige kennis en wijsheid geeft. Maar wat een verademing als er mensen zijn in onze samenleving zo willen leven. Wat mij betreft is dit de basis van missionaire intelligentie: dat het je lukt om ontmoetingen, impressies van mensen, te verwoorden en te verbinden met onze traditie en met de Bijbelverhaal die je uitlegt. Missionaire intelligentie ligt heel dicht bij het priesterlijke. John van Eck zei me een keer dat een heel dorp opadement van een oede begrafenis, en dat een goede begrafenis meer missionaire kracht en werking heeft dan menig cursus. Waarom: omdat je in taa, in attitude, in ruimte en in geloof, op zo'n begrafenis kunt voelen, als dorpsgenoot, wat de kracht is en de waardigheid van geloven. Missionaire kunde functioneert daar.

[Op blote voeten (2): De exegeet/mysticus in de prediker]

De tweede aspect van 'Op blote voeten' heeft te maken met de openbaring. Het is de fysieke reactie van Mozes op de stem in het vuur. Die stem zegt: doe de schoenen van je voeten. Van een collega in Zeist leerde ik ooit dat een mens, ook een predikant heel veel aankan. Het is een veeleisend leven, maar je kunt ook veel, met één voorwaarde: dat je contact hebt met de Bron, dat je gevoed wordt, en dat je op jouw manier bronmomenten hebt met God. Dat je discipline oefent in luisteren naar God, in ontvangen, in bemind worden, in geestelijk leven. Als je dat verwaarloost, dan verzaak je, en dan zul je vroeg of laat, leeglopen. Een heel belangrijke laag hierin is de omgang met de Schriften. Op een bepaalde manier moet je ook leren om met je rug naar de tijd te staan. Om structureel tijd in te ruimen voor gebed, studie en vriendschap. Het is een soort parallelle werkelijkheid: je bent tijdgenoot, gesprekspartner, priester, maar je vertoeft ook in de ruimte van de Schriften, en daar wil iets gebeuren, en dat moet een vrije ruimte zijn. Miskotte sprak over het dwingende 'dogma van de verstaanbaarheid'. Hij bedoelde daarmee dat je geest soms zo vernauwd wordt door de vraag wat de gemeente wel of niet kan begrijpen, dat je in je omgang met de Schriften al selecteert en verkleint. Je leest iets meeslepends, maar al snel denk je: te moeilijk, te vreemd, te onpraktisch. Maar hoe gaaf is het om in de preekvoorbereiding een tijdje weg te zijn, weg van de agenda's, de thema's en de belangen van vandaag of van je context. Juist daardoor soms ineens iets proeven van het vreemde, het ongehoorde, het heerlijke of het schokkende van wat daar staat.

Nieuwsgierigheid dus, niet alleen naar mensen, maar vooral naar de Schriften, naar God. Je hebt dus enerzijds de bevinding van het bestaan, maar anderzijds de bevinding van het Woord. Ik denk dat die bevinding, die van het Woord, cruciaal is in crisistijden, in vermoeiende tijden. Dat je iets vindt waar je vol van raakt. Dat je iets vindt dat de clichés doorbreekt en overstijgt. Exegese en theologie, zei Gerhard Ebeling, moet in die zin ook prediking 'bemoeilijken'. Je stond op het punt om voorspelbare gedachten op te schrijven, maar de tekst

verhindert het, maakt het je in die zin moeilijk, maar met als doel dat jijzelf en je hoorders, voelen hier wordt woorden gegeven aan iets wat wij niet zomaar zelf bedenken. Je kunt het ook een apofatische trek noemen, als bij Augustinus. Steeds weer de voorspelbare en gefixeerde gedachten over jezelf, en de ander, en God, doorstrepen en zo dichterbij het geheim komen. Het apofatische is niet slechts negatieve theologie, het is juist stimulerende theologie, misschien is het wel vooral vroomheid, die over God steeds preciezer wil spreken, en soms gewaagder, of nog veel vertroostender dan we dachten.

In het boek zit een passage van Prof. Talstra, over Psalm 78. Talstra zegt dan, al snel vervallen we in clichés, over 'de les der geschiedenis', over voorzienigheid of het belang van geloofsoverdracht. Maar proef de taal eens, zei Talstra. In vs 65 staat: Toen ontwaakte mijn HEER als een dronken soldaat'. Ontzettend gewaagde taal. Mijn God werd wakker, midden in die crisis van het volk, en het was alsof hij wakker werd uit een roes, alsof ook Hij amper mee verdragen kon wat er allemaal gebeurde. Maar toen ging Hij handelen en koos Hij David, en vocht Hij voor het herstel. Zo'n beeld tegenkomen in de Bijbel, en dan niet gelijk denken: is dit niet een te schokkend beeld, moet ik het niet polijsten, of wat harmoniseren. Nee, dit zijn de Schriften, zo gewaagd wordt er gesproken. 'Gemeente, ik lees namens u de Bijbel, dat is mijn roeping, en dit kom ik tegen. Kijk nou toch. En midden in onze crises hopen we dus op dit, dat God ontwaakt'.

Als ik dat een beetje aan mag zetten. Soms denk ik dat we hier op wachten. Ik denk zelf dat de tijden niet makkelijker zullen worden, dat de secularisatie niet afneemt, en dat we ons ook moeten voorbereiden op turbulente tijden. En ik ben geen mens die daar grip op kan krijgen, of die de tijd kan duiden. Maar ik ben wel theoloog, en prediker, en vertoef in de Schriften, en daar kan iets gebeuren wat mijn mensen, de mensen waar ik voor preek, kan voeden in hun geloof, om het in die tijden uit te houden met deze God, en om zelfs hoop te hebben en geloof. En op zulke momenten, als na drie dagdelen ploeteren opeens verlichting gebeurt, en mijn vingers plotseling over het toetsenbord vliegen, kan ik ook iets hebben van 'ik doe mijn schoenen uit, dit zijn heilige momenten'. In het boek werk ik uit hoe je daar ook in kunt oefenen, in de onverwankelijkheid voor deze heilige momenten.

[Op blote voeten (3): de mens in de prediker]

Het derde aspect van 'Op blote voeten' is de menselijke maat, eenvoud, een soort naaktheid. Het klinkt misschien wat apart, maar wat zou het ook mooi zijn als jij als prediker leert om 'jij te zijn'. Jij, gewoonweg jij. Met je talent, je beperking, je biografie, je menszijn, jij bent jij, en dat is genoeg. Het is juist een enorme kracht van predikers als ze mens zijn, als iedereen in de kerk merkt: daar staat een mens net als ik. Ik hoor het in haar gebeden, in haar beperkingen, in haar geloof en moed. Zij staat niet op haar tenen, ze faked geen vroomheid, ze overvraagt mij ook niet, zij durft mens te zijn. Het is de kunst om juist in de preekvoorbereiding daarom de tekst door jouzelf heen te laten gaan, door het gesputter dat je voelt, of je verlangen, of je tranen. Niet om dat te etaleren, maar als grondtoon in je woorden en in je uitleg. We noemen dat existentiële verificatie: jij zoekt in je eigen leven de verificatie op van de woorden, waarin jij

weet dat de woorden echt zijn. Je kunt, denk ik, alleen dichtbij je hoorder komen, als je ook dichtbij jezelf bent gekomen. In de vier regionale tafels die Paul houdt, 10 keer in een jaar met 10 collega's dit oefenen: existentieel Bijbellezen, dicht op het leven, op je zelf, bij hoorders, oefenen we dit.

Dat vraagt ook lef. In het boek beschrijf ik een gedachte van Chad Bird, die na een scheiding en een verslaving, zijn ambt verloor, en vrachtwagenchauffeur werd, en beschrijft over hoe zijn geloof veranderde, hoe het echter werd, en zich verdiepte. Hij schreef: The victorious christian life, het overwinnende christelijke leven waar soms veel over gesproken wordt, is a fairytale version of a life that nobody lives, dat is een sprookjesversie van een leven dat niemand leidt. Dat weten wij toch. Er zit zo'n idealiserende en idealistische toon in veel christelijke taal, en conferenties. Maar ik denk dat het missionaire vooral zit in het menselijke. Een collega vertelde een ervaring. Toen hij na vier jaar wegging van een plek, belde een ouder iemand hem op, of hij mocht komen biechten. Het werd een aangrijpende middag in de pastorie, over een geheim, schuld, en eindelijk dat vertellen tegen iemand, opbiechten aan God ook, en om vergeving vragen en aan verzoening willen werken. De predikant vroeg later: 'Waarom kwam je bij mij? De man zei: Ik heb je bijna vier jaar horen preken en ik dacht: bij jou durf ik het, want jij bent er net zo eentje als ik'. Velen voelen aan of er op de kansel iemand staat op hoge hakken, met soldatenlaarzen aan, of op blote voeten, mens als iedereen, en daarom weet hebbend van schuld, en onvermogen, en wat al niet meer. Maar die dat in preken niet verbergt, ook niet etaleert, maar verwerkt, in de voorbeelden die je kiest, in de blik in je ogen, in je taal, in je theologie, dat God goddeloze mensen aankan, en liefheeft, en rechtvaardigt, en heiligt.

[Op blote voeten (4): barrevoets, de onrust in de prediker]

Een laatste dimensie die ik kort wil benoemen over 'Op blote voeten', is het beeld dat we lezen in Jesaja, over de profeet die 'barrevoets' door de stad trekt. Op blote voeten is in die context een belichaming van, laten we zeggen, de heilige dwaas. Iedereen leeft maar gewoon door, amper iemand ziet de dreiging, amper iemand in Israel ligt wakker van de geloofsafval, maar de man op blote voeten, de heilige dwaas, wel en hij belichaamt een ander bewustzijn, hij ziet andere dingen, hij heeft een andere hoop, maar hij weet ook van een oordeel dat dreigt. Het is een beeld van onaangepastheid, iemand die te denken geeft, die ook ontregelt doordat hij of zij anders is.

Het wemelt in een cultuur van menigmen en machten en goden, en ze zoemen om de mensen heen, en het heeft grip op mensen, maar niet op de heilige dwaas. Deze barrevoetse man doet ook een appèl op mensen. Het gaat in die figuur ook om het appèl tot bekering. Ik zou graag doordenken over dat begrip voor onze prediking, en het accentueren: de metanoia, de andere manier van denken en leven, het sterven aan je oude bestaan omdat het je niet meer smaakt, opstaan met Christus in een nieuwe leven, het opnieuw geboren worden. Dus het missionaire niet alleen als proberen relevant te zijn en aanvaardbaar, (ik lijd daar soms aan, aan een amechtige kerk die bedelt om aandacht en waardering), maar het gaat in het missionaire juist ook om anders-

zijn, weten van een geheim, dat het leven echt anders kan worden, en dat je God kunt vinden en om kunt keren. Soms vraag ik me dat af, waarom ik ook als predikant daar niet vaker op attendeerde bij mensen. Kijk uit met je rijkdom, kijk uit met je drukte, kijk uit met je haat, kijk uit met je verwaarlozen van God, kijk uit met je wereldgelijkvormigheid. Niet als, excuses le mot, azijnpisser, maar als mens die het amper kan verdragen dat wij onder het beslag komen van invloeden die een machtsgreep naar ons doen, die ons vergiftigen, die het geloof uit het leven wegduwen. In een andere tekst van Jesaja, in de Luthervertaling staat: 'Herr unser Gott, es herrschen whl andere Herren uber uns denn du, aber wir gedenken doch allein dein un deines Names. Heer onze God, er zijn zoveel 'Herren uber uns', machten, invloeden, goden, maar wij, ja wij hechten ons aan U. Dat is preken denk ik: de gehechtheid aan God uitspreken.

Kees van Ekris

Studieleider IZB-Areopagu

Index

Op blote voeten.
Preken voor tijdgenoten

Index:
Inleiding 'Op blote voeten'

Hoofdstuk 1
Missionaire intelligentie in prediking

Hoofdstuk 2
Participatie als preparatie
De *participant* in de prediker

Hoofdstuk 3
Zwanger van woorden
De *exegeet* in de prediker

Hoofdstuk 4
Sterke ogenblikken
De *mysticus* in de prediker

Hoofdstuk 5
Leerprocessen
De *theoloog* in de prediker

Hoofdstuk 6
Existentiële verificatie:
De *mens* in de prediker

Hoofdstuk 7
Geen andere goden
De *combattant* in de prediker

Hoofdstuk 8
Pitch van een idioot
De *missionaris* in de prediker

Hoofdstuk 9
Preken is praten
De *communicator* in de prediker

Hoofdstuk 10
De zondag als zegen
De *celebrant* in de prediker